

BİREY VE TOPLUM BAĞLAMINDA CİNSEL KİMLİĞE BAKIŞIN “SONSUZ DÖNGÜ” OYUNU ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

Araş.Gör. Pelin ELCİK YORGANCIOĞLU*

ÖZET

Bu makale İngiliz, Hugh Whitmore tarafından yazılmış ünlü matematikçi Alan Mathison Turing’in yaşam öyküsünü konu alan, “Sonsuz Döngü” oyunu bağlamında; sosyal hayat içerisinde sahip olduğumuz kimlikleri ve toplumun bu kimliklere bakışını irdelemeyi amaçlamaktadır. Sistemin hangi noktalarda kural dışılığına izin verdiğini ve hangi noktalarda sarıldığı kurallar ile riyakarlaştığını ve riyakarlaştırdığını gördüğümüz oyunda sistem kendi eliyle canavarlarını yaratmaktadır. Oyun, toplumsal yapı içerisinde birey olarak varlığımızı şekillendiren sosyal kimliğimiz, cinsel kimliğimiz gibi temel unsurların yine topluma ait aslında tartışmaya açılması gereken kural ve doğrularla birbirlerini nasıl yok etmeye çalıştıklarını, aslında bu savaşın sonunda yok olanın sadece ve sadece birey ve buna bağlı olarak da toplum olduğunu anlatmaktadır.

ABSTRACT

This article aims to scrutinize both the identities we possess in everyday life and society’s approach to these identities through the context of English playwright Hugh Whitmore’s stage play “Breaking The Code” which based on a true life story of famous mathematician Alan Mathison Turing. We witness the system’s creation of its own monsters in the course of events of the stage play in which we witness the hypocrisy of society that approves breaking its rules under different circumstances; consequently cause hypocrisy among its members by clinging to some rules. The play states that how the main elements, like our social and sexual identities which shaped our individual existence by social structure, try to destroy each other with society’s controversial rules and rights; and points eventually the only thing will be destroyed is the individual and in the end the society itself.

Anahtar kelimeler: “Hugh Whitmore”, “Sonsuz Döngü”, “Alan Turing”, “Cinsel kimlik”, “Bireysel Kimlik”.

Keywords: “Hugh Whitmore”, “Breaking The Code”, “Alan Turing”, “Gender Identity”, “Individual Identity”.

Her toplum devamlılığını sağlayabilmek için kurduğu kurumlar tarafından denetimi yapılan normlar yaratmakta ve oluşumunu sağlayan bireyleri, bu normlar içinde şekillendirmeye çalışmakta hatta bazen varlığı adına tehdit oluşturulmasını diye bireyi yasaklamalar ile sınırlamaya, değiştirmeye çalışmaktadır. Bu sistem ürünü normların yarattığı ideoloji kurumlarca yaptırım haline dönüştürülmektedir.

* Araştırma Görevlisi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sahne Sanatları Bölümü

Genellikle insanlarda ideoloji korkusu vardır ya da ideoloji korkusu yaratılmıştır. Bu korku kurulu düzenlerin getirdiği belirleyiciliklerin sonucudur, yani dıştan verilmiştir. Kurulu düzenin ideolojisine uymak bir onama ya da benimseme olmaktan çok bir baş eğmedir; çünkü insan yaşamında hiçbir şey bugünle yani kuruluyla sınırlı değildir, her şeyin düşünülmüş ya da düşünülmesi gereken bir yanı vardır¹.

Dolayısıyla birey bu sistemin savunucusu da olsa, ideolojilerden uzak da dursa ya da ideolojilerden habersiz de olsa o ideolojik tasarsımın içinde ve sürekli onun bir parçası olmaya itilmekte, dolaylı ya da dolaysız, sistem ideolojisine hizmet etmesi sağlanmaktadır. Çünkü belirlenen her şey bu normlara göre kalıplaştırılmış ideolojik bir tasarım ürünüdür.

Toplumsallaşma bu kurumların ve normların vasıtasıyla önce “biz” sonra da farklı olan için “ötekiler” kavramını üretmektedir. Bu ayrışma kanıksandıktan ve çoğunluğun gücü ile “biz” kutsandıktan sonra egemen güç daha da ezici bir tavırla hem kendi içinden hem de ötekilerin içinden kutsal “biz” adına kurban vermeye başlamaktadır. Çünkü asıl olan toplumsal varlığın devamlılığıdır bunun içinde birey sınırlanır, dönüşüme uğratılmaya normlara sokulmaya çalışılır. Ahlak, namus, din, bilim, vatan, vb. gibi etkili kavramlar bu nedenle üretilmekte ve bireyin bunlara bağlı yaşaması sağlanarak aynı olmanın ortak paydasında buluşturulması amaçlanmaktadır.

Bu sistemin devamlılığını sağlamakla yükümlü iç ve dış mekanizmayı denetleyen kurumlar ise iktidarın simgesi olan devlet yönetimi, ordu, polis, mahkemeler, hapishaneler, aile, okul, din temsilcileri olarak söylenebilir. Bireyi kuşatarak farkları ortadan kaldıran bu araçların etki seviyeleri ve devamlılıkları farklılık göstermektedir. Bunların içinde aile, din ve okul gibi kurumlar bireyi üstü örtülü biçimde daha derinden kuşatmakta ve her dönem için etkili olmaktadır.

¹ Afşar TİMUÇİN, *Gerçekçi Düşünce Gerçekçi Sanat*, İnsalcı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 44.

Aile toplumun temeli olmanın ötesinde, onun en karmaşık ürünlerinden biridir. Aileye dair basit hiçbir şey yoktur. Ailenin içi, tıpkı jeolojik katmanlar gibi birbiri üzerine yığılmış çok katmanlı bir ilişkiler sahnesidir. Başka hiçbir kurumda ilişkiler, zaman içinde böylesine yaygın; temas esnasında böylesine yoğun, ekonomi, duygu, iktidar ve direniş örgüleri açısından böylesine sıkı değildir².

Özellikle cinsellik açısından bakıldığında bu kurumların kalıcı etkileri açıkça görülmektedir. Aile çok katmanlı yapısı ile çok farklı boyutlarda bu durumu yaratmaktadır. Bazen aşırıya varan kurallar ve yasaklamalar, bazen abartılı boş vermişlik, bazen konuşulmanın bile tabu haline getirilmesinden doğan eğitimsizlik ve bazen de çocuklar için cinsel kimlik oluşturacak bireylerin eksikliği cinsel gelişimi şekillendirmektedir. Aileden sonra da okul, cinsel kimliği belirlemede sistemin en büyük temsilcisidir. Kız ve erkek öğrencilerin ayrı ayrı eğitilmesi ya da aynı şekilde eğitilseler dahi aynı sırada bile oturtulmaması, iletişimlerinin zararlı görülmesi, yatılı eğitim veren okullarda ayrı ayrı kalınan yurtlarda kız erkek öğrenci iletişiminin yasaklanması vb. gibi durumlar cinsiyet ayrımcılığını ve cinsel yönelimlerin farklılaşmasını tetiklemektedir.

Bir diğer kurumsa din ve temsilcileridir.

Her ne kadar gençlerin duygusal baskı altında tutulması işini aileden sonra okul üzerine aldıysa da, cinsel baskıyı sürdüren başlıca kurum Kilise'dir. Bir insanın coşkularına gölge düşüren, iş yaşamını yıkıp geçiren en önemli etkenin bu baskı olduğunu ne kadar sık, ne kadar bastıra bastıra yinelese de azdır. ... Artık birer genç olan çocuklar Kilise'nin kullandığı günah çıkarma denen güçlü araçla iyiden iyiye avucuna düşerler. Günah çıkarma sırasında ele alınan temel sorunun bir insanın hırsızlık edip etmediği değil, tensel bir günah işleyip işlemediği, başka bir deyişle kendini doyurup doyurmadığı ya da evlilik dışı ilişki kurup kurmadığı olduğunu herkes bilir... Kaygılar içinde kıvrınmalarının, hastalıklı meraklara kapılmalarının, kaynağı da budur; son olarak, ileriki cinsel bozuklukların temeli de burada atılmaktadır³.

² R.W. CONNELL, **Toplumsal Cinsiyet ve İktidar**, Çev: Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 167-168.

³ Wilhelm REICH, **Geleceğin Çocukları**, Çev: Bertan Onaran, Payel Yayınları, İstanbul, 1996, ss. 184-185.

Aile, okul, din, devlet, polis, ordu vb. kurumlarca sisteme ait birey olması için baskı altında var olmaya çalışan birey başta cinsel kimliği olmak üzere ciddi travmalar yaşamakta, insan için doğan bu sistem, insana rağmen insana karşı hale gelmektedir. Tüm sosyal ve psikolojik baskılar bir yana sırf bu sürükleniş bile bireyin içine düştüğü trajediyi vurgulamaya yetmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında tarihin gidişatını değiştiren, günümüzün bilişim teknolojisinin pek çok anlamda temellerini atan İngiliz matematikçi ve bilgisayar bilimcisi Alan Turing de böyle gerçek bir trajedinin kahramanıdır ve Hugh Whitmore, bu trajik hikayeyi “Sonsuz Döngü” oyunu ile tiyatro sahnesine taşıyarak bu kahramanı bilim dünyası dışındaki insanlara da anlatmayı başarmıştır.

Toplumda saygın birinin aykırı tercihini, bu tercihin toplum tarafından nasıl acımasızca cezalandırıldığını ve bu cezanın bireyi psikolojik olarak nasıl trajik sona götürdüğünü işleyen “Sonsuz Döngü” oyununu toplumsal boyutları ön planda tutarak sosyolojik ve psikolojik bir yöntemle incelemenin, yazarın vurgulamak istediği noktaları açıklamada ve oyunun etkili şekilde anlaşılmasını sağlamada doğru olacağını düşünmekteyim.

Ünlü matematikçi Alan Mathison Turing’in yaşam öyküsü üzerine kurulmuş, özgün adı “Breaking The Code” olan ve Türkçeye Ahmet Levendoğlu tarafından tercüme edilen “Sonsuz Döngü”, 1936’da İngiltere’de dünyaya gelmiş, oyunculuk ve reji eğitimi almış Hugh Whitmore tarafından yazılmıştır. Daha çok sinema ile ilgilenen yazarın 1992 yapımı **Utz**, 1987 yapımı Kesişen **Hayatlar**, 1996 yapımı **Jane Eyre**, 2002 yapımı **The Gathering Storm**, 2009 yapımı **Into The Storm**, 2003 yapımı **My House in Umbria**, 1987 yapımı **84 Charing Cross Road** bilinen filmleri arasındadır⁴.

Tiyatro alanında son derece az ürün veren yazar, matematikten çok fazla anlamamasına rağmen, 1983’te bir dergide Andrew Hodges’in Alan Turing ile ilgili yazdığı “Alan Turing: The Enigma” isimli biyografiden etkilenmiş ve bu dâhi hakkında o ana dek hiç bir şey bilmemesinden dolayı utandığını belirtmiştir. Matematik alanında bir dâhi olan, en sevdiği şeyin Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler olduğu ve hayatına zehirli bir elma ile son veren bu ilginç adamla ilgili bir oyun yazmaya karar vermiştir⁵.

Matematiği oyununda bir metafor olarak kullanan Hugh Whitmore başlı başına biyografik bir oyun yazma amacıyla olmasa dahi oyun içinde Alan Turing’in yaşamına dair pek çok bilgiyi gereksiz detaylardan arındırılmış şekilde ustalıkla

⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/Hugh_Whitmore, 2009.

⁵ Sibel Arslan YEŞİLAY, “Hayatın Aritmetiği: Sonsuz Döngü”, “Tiyatro” Aylık Tiyatro Dergisi, sayı:124, Kasım 2002, s. 14.

verebilmiştir. Yazarın aslen televizyon ve sinema ile yakından ilgilenmesinden dolayı oyun, sinematografik bir üslup ile kurgulanmıştır. 'Matematik', 'şifre' ve 'yapay zekâ' gibi çok da fazla hâkim olunamayan kavramların ekseninde, sürekli geriye dönüşler (flashback) ile çevrili 'Sonsuz Döngü' sahnelenme açısından da 'zor' ve 'riskli' bir oyun olarak görülebilir. Seyircinin bilgi düzeyine oldukça sık başvuru olan oyunda yazar bu seviyeyi de zorlamadan geliştirme çabasıdadır. “Fazla karmaşık bir şeyi izleyici anlamaz” düşüncesinden uzak, izleyicinin toplu zekâsına güvenmiştir. Ülkemizde 2002-2003 yıllarında Ahmet Levendoğlu'nun yönetiminde “Tiyatro Stüdyosu” tarafından sahnelenen oyunun 3,5 saatlik bir zamanı kapsaması ve teknik açıklamalarla dolu tiradların yoğun olarak kullanılması izlenme açısından sıkıntı yaratabilmesine rağmen metnin çatısı ve genel mantığının doğru olması ile bu sıkıntı aşılabilmektedir⁶.

Oyunun önemli bir yönü de farklı iki ana eksenini aynı sözcüklerle belirleyebilme özelliğini taşıyor olmasıdır: "şifreyi kırmak" ile "toplumun yasalarını / kurallarını / düzenini bozmak". Fakat Ahmet Levendoğlu, oyunun isminin orjinalinde bu anlama ulaşılabilmesine rağmen çeviride Türkçe bu ad özelinde böylesi bir söz cambazlığına elvermediğinden, oyunun adını tümünden farklı bir kavrama oturtmanın daha doğru olacağını düşünerek “Sonsuz Döngü” olarak çevirmiştir, “Sonsuz Döngü”, oyunun içeriğindeki birkaç söyleme birden denk düştüğünden, giderek onları açıkladığından dolayı seçilmiştir. Önemli ölçüde bilgisayar terminolojisinin geliştirdiği bir kavram olan "sonsuz döngü", döngünün sonlanması için gereken koşulun asla sağlanmayacak bir koşul olmasına bağlı olarak aynı olumsuz sonucu veren; çözüm getirmeyen durumların yinelenmesi, sürdürülmesi anlamını taşıyan; sonsuz sürece kalacak olan; hiç son bulmayacak olan; “ölümsüz” döngü (dönüş) anlamında kullanılmaktadır. Aynı zamanda “Bengi Dönüş” diye de adlandırılmaktadır⁷.

“Sonsuz Döngü” oyununu doğru bir şekilde analiz edebilmek için trajik hayat öyküsü ile oyunun başkahramanı olan Alan Turing'in hayatı ile ilgili bilgi sahibi olunması gerekmektedir. “Enigma” yani “gerçeğine erişilmez” olarak nitelendirilen Alan Turing, 1912'de Hindistan'da kamu görevlisi olarak çalışan Julius Turing ve Sara Stoney'in ikinci oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Aile Hindistan'da olduğu için aileden uzak İngiltere'de yakın akrabaların gözetimine bırakılmış ve Sherbourne okuluna gitmiştir. Okula başladığı ilk gününden itibaren genel grevin başlaması nedeniyle evlerinden 60 mil uzaklıktaki okuluna bisikletle gidip gelmiş ilginç bir kişiliktir. 1929'da Sherbourne'da tanıştığı arkadaşı Christopher Markom'la yakın arkadaş olmuş, 1930'da Christopher Markom'un tüberkülozdan ölmesi ile kendi intiharını da hazırlayan aklın beden dışı varlığı ile ilgilenmeye başlamıştır⁸.

⁶ Şehnaz PAK, **Dâhi Olmanın da Bedeli Var**, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=34397>, 10.04.2002.

⁷ Ahmet LEVENDOĞLU, **Şifreyi Kırmama'nın Sonsuz Döngü'sü**, http://www.tiyatrostudyosu.com/oyunlar/sonsuz/sonsuz_sy.htm, 2002.

⁸ Prof. Dr. Tosun TERZİOĞLU, “Matematikçi Gözüyle Matematikçiler ve Dahi Matematikçi Alan Turing”, “Tiyatro” Aylık Tiyatro Dergisi, sayı:124, Kasım 2002, ss.11-13.

Daha önce Calculus dersi görmediği halde ileri matematik problemlerini çözebilen, Einstein'ın teoremleri üzerine yoğunlaşan Turing'in Cambridge King's Collage'a girmesiyle bugün bile referans gösterilen çalışmaları da başlamıştır. 1936'da olasılık kuramı üzerine bir çalışmasıyla "Smith" ödülünü alan Turing, "İmgesel Turing" makinesini tanıttığı "*Hesaplanabilir Sayılar Entscheidungsproblem'e İlişkin Bir Uygulama İle*" adlı yazısını yayınlamıştır. Gerçekte yapılması imkânsız bu sanal, imgesel makine ile bütün soruları karşılayacak tek bir yöntemin olamayacağını kanıtlayan matematikçi, yapay zekâ kavramının ciddi anlamda ilk savunucusu, bilgisayarın kimilerince "fikir babası", kimilerince "kuramsal anlamda mucidi" olmuştur⁹.

1939'da hükümet tarafından Alman askeri şifrelerinin kırılması amacıyla Bletchley Park'ta kurulan, Hükümet Kod ve Şifre Okulu'nda çoğunluğu bilim adamlarından oluşan ekibe katılmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında, Almanların sırrı asla çözülemez sandıkları ve kendi zekâlarına hayranlık ve tapınma nesnesi haline getirdikleri, daha sonra uğradıkları büyük kayıplara karşın, ondan kuşkuya düşmeyi bir an bile akıllarına getirmedikleri "Enigma" haberleşme şifresini kıran İngiliz ekibinin "beyni" olarak, bir bakışa göre İkinci Dünya Savaşı'nın süresini kısaltan, İngiltere'yi savaştan yengiyle çıkaran, dolayısıyla dünyanın kaderini değiştiren kişi olarak adlandırılmış ve bu başarıları nedeniyle madalyalar ile ödüllendirilmiştir. Ancak bu işte hangi matematiği, nasıl kullandığı hiçbir zaman öğrenilemeyen Turing'in Ulusal güvenlik nedeniyle bu alanda yaptıklarını matematik makaleleri olarak yazması, hatta bu konudan söz etmesi bile yasaktır. Turing bu önemli buluşları paylaşmadığı için, başkaları bunları çok sonraları tekrar icat edip büyük üne kavuşmuştur. Birçok şifreleme algoritmasının mucidi olan 1942-1943 yıllarında ABD'de Bell Laboratuvarları'nda ses şifreleme üzerine çalışmalar yapmış "Delilah" adında güvenli ses iletişimine olanak sağlayan bir sistem geliştirmiştir. Fakat uzun dalga yayını yapamaması ve savaşta kullanılabilmesi için yeterli vakit olmadığı için rafa kaldırılmıştır.

Ancak başarılarla dolu bu öykünün bundan sonrası Turing için hayli sıkıntılı sonuçlar doğuran bir çizgide ilerlemiştir. Çünkü Alan Turing bir eşcinseldir. O nedenle de, ülkesine hizmetlerini İmparatorluk yüksek nişanıyla ödüllendiren "düzen", bu "ahlâksızlığı" nedeniyle onun cezalandırmıştır. Bunun altında yatan ise o yıllarda İngiltere'de eşcinsel olmanın bir suç olmasıdır.

1980'lerde, Batı'da Ronald Reagan ve Margaret Thatcher'ın başını çektiği nükleer silahlanma yarışı döneminde, yeniden "aile değerleri" üzerine yaygara kopartılmaya ve homofobi de ideolojik bir silah olarak kullanılmaya başlandı. Bir ahlaki panik ve güvensizlik

⁹ <http://bou-bou.sosyomat.com/etiket/alan-mathison-turing>, 2006.

çağıydı; nükleer silahlarla karşılıklı yıkım hazırlanıyordu ve Aids yeni ortaya çıkmıştı. Aile, geleneksel değerler ve ulusal güvenlik için bir sığınak olarak kurgulandı. Eşcinsellik ise bunlara karşı bir tehdit oluşturmaktaydı¹⁰.

Bir zamanlar Churchill'in himayesinde bilimsel çalışmalarda bulunan, Krallık Bilim Derneği üyeliğine seçilen bu dahi, yaşadığı bir eşcinsel ilişki nedeniyle "hayâsız ahlâksızlıktan" suçlu bulunmuş, oyunun temelinde yatan ikilemi ortaya koymuştur.

Alan Turing bazen, Ultra'nın (Hükümet Kod ve Şifre Okulu) çekirdeğini oluşturan kişilerin sıkı önlemlerle konuşlandırıldığı Bletchey Parkı'nın dışına gizlice çıkmakta, gönlüne göre olan barlarda halktan kişilerle takılıp, kamyon şoförleriyle beraber olmaktadır. Nitekim 1952 yılında o sıralar işsiz olan on dokuz yaşındaki genç bir fabrika işçisiyle yaşadığı suç sayılan "gayri meşru ilişkisi" nedeniyle tutuklanmıştır. Aşağılanmış, kapatılmış, tecrit edilmiştir. Güvenlik belgeleri elinden alınmış şifre çözme merkezindeki görevine son verilmiştir. Devlet sırlarını açıklama olasılığına karşı, sürekli gözetim altında tutulmuştur. Suç işlemiş biri olarak, ağır hapis cezası ile deneysel hormon tedavisi arasında bir seçim yapmaya zorlanmıştır. Bilimsel konulara her zaman ilgisi olan Turing sonrasında çalışma alanını genişleterek, biyoloji ve fizik alanlarında da büyük ilerlemeler kaydettiği için bilimsel çalışmalarına devam edebilmek amacıyla, deneysel hormon tedavisini seçmek zorunda kalmıştır. Bir kobay gibi kullanılarak, göğsünün büyük oranda genişlemesine, dayanılmaz ağrılar duymasına neden olan iğnelere, maruz kaldığı aşağılanmaya daha fazla dayanamayarak, 1954 yılında kendi eliyle hazırladığı siyanürlü bir karışıma buladığı elmayı ısırarak 42 yaşında intihar etmiştir. Turing'in kendini öldürme biçimi, Murathan Mungan'a göre Havva'nın cennetten kovduran elmasını çağrıştırmaktadır. Ayrıca "Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler"e de güçlü bir gönderme olduğu düşünülebilir. En büyük bilgisayar şirketlerinden biri olan Macintosh'un, onun bu alana katkılarını ve anısını yaşatmak için logo olarak 'ısırılmış elma' simgesini seçmiş olması da önemli bir ayrıntıdır.

*Bilimsel geçmişi incelenirse, Turing'in modern bilgisayar bilimlerinin kurucusu olarak kabul edilen büyük bir bilim adamı olduğu görülür. 1966'dan bu yana **Association for Computing***

¹⁰ Vanessa BAIRD, **Cinsel Çeşitlilik**, Çev: Hayrullah Doğan, Metis Yayınları, İstanbul, 2004, s. 77.

Machinery tarafından, Turing Award adında ödülleri verilmektedir ve bu ödül bilişim dünyasının nobel ödülü olarak kabul görmektedir. Hakkındaki bir diğer ilginç ayrıntı başarılı bir uzun mesafe koşucusu olmasıdır. En iyi derecesi olan 2 saat 46 dakika 3 saniye, 1948 Londra Olimpiyatları maraton birincisinin derecesinden sadece 11 saniye geridedir¹¹.

Sıra dışı, zor ve savruk bir karakter olan Alan Turing'in dağınık bir yaşamı vardır. Tuhaf takıntıları olan; uzun saçları, kırıxık elbiseleri, fiyonklu ayakkabı bağlarıyla dikkat çeken; kimi halleriyle karikatürlerdeki dalgın profesörleri andıran biraz dağınık bir tip olarak anlatılmaktadır. Sözüünü sakınmayan bazen kendini kızdıracak biçimlerde bile açık sözlü olabilen, yaşlılarından daha zeki, yatılı okulda yetişmiş, cinselliği keşfettiğinden beri hemcinslerine ilgi duyan, kekeme, ailesiyle ilişkileri kopuk asosyal biri olan Turing toplum tarafından da itilmiştir. Toplumla pek fazla çıkar ilişkisi içine girmeden büyümesi de onu riyakârlıktan korumuştur¹².

Sistemin geç gelen adaleti ile alınan onurunun teslimi için 10 Eylül 2009 tarihinde, yani Alan Turing'in ölümünden 50 yıl sonra İngiliz Başbakanı Gordon Brown ünlü matematikçiye yapılanların korkunç olduğunu kabul etmiş ve toplumdaki özür dilemiştir.

Matematik, bilgisayar, biyoloji... Turing'in bunların hepsine katkısı var. Ve beni en çok üzen şeylerden biri vakti zamanında Turing'le yapılmış bir BBC röportaj kaydının her nasılsa arşivlerden 'kaybolmuş' (!) olması. Bu olmasa idi belki şimdi Turing'in fikirlerini kendi sesinden dinleyebilecektik¹³.

Geç gelen bu adalet (!) ile sistem kendi içinde bir aklanma yaşamıştır.

Hugh Whitmore'un bu trajik hayat öyküsünü konu edindiği oyun metninde, baba ve erkek kardeş figürüne rastlanmayan Alan Turing'in yaşamı, ikiye bölünmüş

¹¹ <http://bou-bou.sosyomat.com/etiket/alan-mathison-turing>, 2006.

¹² Murathan MÜNGAN, **Tuğla**, “Bronz Tanrıça”, Metis Yayınları, İstanbul, 2012, s.255.

¹³ <http://www.fazlamesai.net/index.php?a=article&sid=5338>, 11.09.2009.

bir kişilik çevresinde aktarılmaktadır. Önce birey olarak, annesinin hoşgörüsüz ve bunaltıcı bakışını her daralışında kekeleyerek yeniden yaşayan ve bu etkiyi çifte yönlü duyumsayıp eşcinselliğini bir başkaldırı olarak ilan ederken, erkekliğiniyse atletizmde olimpiyat kadrosuna seçilerek kanıtlayan Alan'ı görürüz. Sonra da, bilim adamı kimliğiyle 2. Dünya Savaşında Nazilerin her gün değiştirdikleri “Enigma” şifrelerini çözen ve bir anlamda savaşın sonunu belirleyen ekibin en yetkin üyelerinden biri olan, aynı zamanda robotlar ve yapay zekâ üzerine çalışmalarıyla bilgisayar çağının yolunu açan Alan Turing'i.

Bu ilginç kişilik iki bölüm, 17 tablodan oluşan oyunda intihar sonrasında geçen son sahne dışında kalan 16 sahnede de odak noktasıdır. Epizodik teknikle anlatılan oyun Mick Ross isimli dedektifin bürosuna, evinde bir hırsızlık meydana gelen Turing'in gelmesiyle başlamaktadır. Sonun başlangıcı olacak bu soruşturma için ifade veren Turing gizlediği eşcinsel kimliğinin ortaya çıkmaması için uydurduğu satıcı hikâyesindeki garip ayrıntılar ile Mick Ross'un dikkatini çekmiştir. Bunda en büyük etkenin ilerleyen sahnelerde de olacağı gibi Turing'in yalan söyleyememesinde Christopher'in yalanı sevmemesinin büyük önemi olduğu açıktır. Çünkü Turing Ross'u kandırabilecek bir yalanı rahatlıkla söyleyebilecek kadar zeki birisidir.

Geriye dönüşler ve epizodlar şeklinde ilerleyen oyunun ikinci sahnesinde geçmişe gidilir ve Alan'ın Christopher ile arkadaşlığı, ona verdiği değer görülmektedir. Turing'in arkadaşı Christopher'ın Turing'lere ziyareti ile Alan ve annesi Sara arasındaki ilişki dikkati çekmektedir. Sara'nın yatılı okuldan geleceğini bildiği oğlu ve arkadaşını karşılamadaki kayıtsız tavrı sürekli olarak üstü örtülü bir çekişme ile diyaloglarını sürdürmeleri, tüm ilgiyi misafire yönelterek oğluna ilgisiz kalışıyla Alan'ın çocukluğundan süregelen bir yalnızlık içinde olduğunu göstermektedir. Sara oğlunu arkadaşının yanında daha değersiz gösterecek diyaloglar içine girerek bir kamu görevlisi eşi olarak kendisine biçilen toplumsal rolü sahiplendiği ve önemseydiği görülmektedir. Ona göre Alan normale dönmesi gereken sıra dışı birisidir ve bunu her repliği ile Alan'a da belirtir.

SARA: Aaa, işte geldin. Beni bağışla. Kapı zilini duyduğumu sandım, ama emin değildim, dışarıda bahçedeydim de ondan. Beni bağışla e mi. (kısa, tedirginlik yansıtan bir suskunluk) Alan, canım, arkadaşını

benimle tanıştırmayacak mısın¹⁴?

...

SARA: Her neyse, böyle sağlam bir arkadaşlık kurmanıza seviniyorum. Dengeleyici bir etki olmadıkça zeki bir çocuğun büyüdüğünde saçma düşüncelerle dolu bir entelektüele dönüşmesi pek kolaydır¹⁵.

Alan'da annesine bakış açısını ve annesinin onu anlayamamasının verdiği sıkıntıyla insanın kendi annesini seçemediğini söyleyerek karşılıklı bir kutuplaşmanın olduğunu vurgulamıştır.

Üçüncü sahne Ron ile yaşadığı ilişkinin ortaya çıkmaması için yalan söylediği dedektif Ross'a ikinci defa gidişini gösterir. Bu sahnede Ross'un bürosuna giren orta yaşlı İngiliz istihbaratının üst düzey bir yetkilisi olduğu anlaşılan John Smith ve Ross arasında geçen diyaloglardan bir değişim yaşandığı ve devletin bir zamanlar kaderini ellerine teslim ettiği Turing'e artık nasıl baktığı gösterilmektedir.

SMITH: Yalan söylediği kanısında mısın?

ROSS: Sanırım öyle olabilir.

...

SMITH: Bu işi dikkatle ele almalısın Ross; dikkatlice ve ağızını sıkı tutarak. Bir takım kaygılar var. Dışişleri Bakanlığı olası kimi sıkıntılardan uzak durmak isteğinde .

ROSS: (şaşırmıştır) Dışişleri ile bağlantısı olduğunu bilmiyordum.

SMITH: Savaş sırasında onların yakın adamı olmuştu. Bizim bu bay Turing kodoman biri. Winston onu yere göğe koyamıyordu¹⁶.

Bu sahneden sonra tekrar geçmişe dönülerek Turing'in keşfedildiği dönem gösterilir ve Dillwyn Knox'un diyalogları ile Alan Turing'in yaşamına ve cinsel kimliğine dair ipuçları da artık belirmeye başlar. Knox burada Turing ile geçici bir uzlaşma çabasındadır. Çünkü Turing düzene uyan kişi değil düzeni sorgulayan ve otorite için zararlı olabilecek kadar sıra dışı ve dürüsttür.

¹⁴ Hugh Whitmore, *Sonsuz Döngü*, Çev: Ahmet Levendoğlu, 2002, s.5.

¹⁵ A.g.e., s.5.

¹⁶ A.g.e., s.15.

Bir sonraki sahnede Alan'ın psikolojik gelişimi ve bunun kişiliğine, hayatına yansımaları adına pek çok veriye ulaşılır. Ron, Turing'e evin kötü koktuğunu söylemesi ile Turing'in eczaneden alınması gereken şeyleri bile evde kendisinin yaptığı öğrenilir. Kendisi yapmak zorunda olmadığı şeyleri bile kendi başına yapmak istemesinde Alan Turing'in güçlü egosu yatmaktadır. Bu güçlü ego Ron için dikkat çekici olmuştur.

RON: Bu ev. Banyodaki o şeyler ne öyle? Amma pis kokuyor, ha.

TURING: Yaramaz otları öldürsün diye.

RON: Dükkandan alsana. Fiyatını karşılayabilirsin sen.

TURING: Bir şeyleri kendim yapmaktan hoşlanıyorum ben. Eğlenceli. Düzgün uyudun mu¹⁷?

Bunun ardından yaşanan diyalog ile Turing'in kendini bildi bileli eşcinsel olduğu öğrenilir ve sorular cevaplanmaya başlamıştır. Turing'in samimi itirafına karşılık Ron'un burada hem kızlardan hem erkeklerden ama seçme şansı olsa kızları tercih edeceğinden bahsetmesi yine toplumun bu duruma bakışını göstermektedir. Çünkü Ron için eşcinsellik, normal, hak sayılabilecek bir tercih değil para kazanma yöntemidir. İlerleyen diyaloglarda Ron'un babası hakkında söylediği şeylere rağmen Turing'in konuşmaması da bize başından beri olmayan baba karakterinin eksikliğini hatta rol model olarak yokluğunu ve bunun Turing üzerindeki olumsuz etkisini göstermektedir.

RON: Fena değil. (Duraklama; TURING'e bakar.) Sık sık yapıyor musun bunu?

TURING: Neyi?

RON: Buraya adam getirmeyi.

TURING: Sık değil.

RON: Hep ibne miydin?

TURING: Evet

RON: Canın hiç kızları çekmedi mi?

TURING: Hayır¹⁸.

¹⁷ A.g.e.,s.24.

¹⁸ A.g.e., s.24.

Turing kendi ahlak anlayışı ve toplumun ahlak anlayışı arasında sıkışmışken aşkı yaşayamamaya yönelik duyguları ile de bir sonuçsuzluk içerisinde. Bu nedenle Ron'la konuşmak istemektedir. Aynı seviyede olmasalar dahi kendi bildiği normale dair bir şeyler yaşama çabası içindedir. Bu nedenle onun düşlerini dinler ve kendisinin savaş sırasında yaptıklarını anlatmaya çalışır. Alan, herkesten sakladığı bir şeyi onunla özgürce paylaştığı, onun yanında kendini maskeleyemediği için Ron'u önemsemektedir. Ron'un parasını çaldığını anlamasına rağmen onu kaybetmemek için geri adım atmış, eşyalarını çaldıktan sonra onu ele vermek istemese de şikâyet etmek zorunda kalmıştır. Turing Ron'un böyle bir şey yapmasına içerlediği, ondan böyle bir şey beklemediği için tepki duymaktadır, yoksa onun zarar görmesini istememektedir. Fakat Ron Turing'e bu şekilde yaklaşmaz, Alan Ron için sadece para kapısı olan bir eşcinsel onun deyimiyle "ibne"dir.

TURING: Seni yine görecek miyim?

RON: Belki, heee, belki,

TURING: Pub 'da görüşürüz belki.

RON: (Kısa duraklama) Ben gideyim.

TURING: Önce kahvaltı yap. Çay ve domuz pastırması, (Yiyecek için ona biraz daha para uzatır.) Kahvaltı yap sonra gidersin. Domuz pastırmasıyla yumurta yaparım sana.

RON: Fazla kalamam.

TURING: Biliyorum¹⁹.

Yedinci sahnede Turing'e aşık ve onu olduğu gibi kabul etmeye hazır olan Pat ile Sara görülmektedir. Sara ile Alan'ın diyaloglarından aradan yıllar geçmesine rağmen iletişimlerdeki gerilimin bitmediği meyve kokteyli ile ilgili diyaloglar üzerinden yansıtılır. Sara Alan'ı kiliseye götürmek ister bunun altında toplumun gayri resmi kurumlarından olan aile ve dinin bireylere yaptığı baskı vardır. Sara kendi gücü ile yapamadığını din ve korku üzerinden yapmayı deneyerek Alan'ı değiştirmeye çalışmaktadır. Yıllar önce Christopher geldiğinde yaptığı gibi oğlundan çok misafirle Pat ile ilgilenmekte yine oğlunu önemsememektedir. Aslında önemsemek istememektedir çünkü Sara Alan'ın sahip olduğu donanıma asla sahip olamayacağını

¹⁹ A.g.e., s.28.

bilmektedir. Bilimle ilgilenmemesi, Alan'ın çalışmalarını tam olarak dinlememesinin altında bu sebep yatmaktadır. Sara temelde Alan'ın hep olmasını istediği kişi olduğunu bilmektedir. Pat ise Alan'ı sevdiğini ve onu eşcinsel olarak kabul ettiğini, değişebileceğini söyleyerek Alan'ın cinsel tercihini ayıplamamakta fakat yine de toplumun bakışından etkilenecek saygı göstermemektedir. Çünkü Pat Alan'ın cinsel tercihini iyileştirilebilecek bir hastalık olarak görmektedir.

TURING: Ben eşcinselim.

PAT: Biliyorum. Bu seni sevmemi engellemiyor. Senin beni sevmeni de engellememeli.

TURING: Seninle sevişmemi engeller. Ben öyle bir yaşantı istemiyorum, senin de istediğini sanmıyorum²⁰.

Sekizinci sahnede Turing'in evine gelen Ross'un parmak izinden hırsızın bulunduğunu ve Alan Turing'in yalan söylediği şüphelerinin doğrulanması üzerine Alan eşcinsel olduğunu açıklamak zorunda kalarak, bu dürüst davranışı sonucu geri dönüşü olmayan bir yola girmektedir. Ross yasalarca suç sayılan bu ilişki için soruşturma başlatır. Aslında evi soyulduğu için şikâyetçi olan Turing artık bir sanık hatta suçlu durumundadır. O toplum için zararlı bir bireydir. Toplum için var olan devlet yapısı ve yasalar bu noktada Alan Turing'i dışlar, yok etmek için ona karşı çalışmaya başlar. Bir dönem ülkeyi kurtarması bile sisteme aykırı olmasını değiştirmez. Dedektifin tam anlamıyla kamu faydasını gözetmesi yani bireysel düşüncesi olmadan toplumsal kanının temsilcisi olan biri olması dolayısıyla da Alan dedektifi bunu duymazdan gelmeye ikna edemez. Farklı olana karşı "yok sayma" durumu burada da görülmektedir.

ROSS: Az önce bana cezai suç işlediğinizi söylediniz. Bunu duymazlıktan gelemem.

TURING: Nedir o cezai suç?

ROSS: Ahlaksızlık²¹.

Oyunun ikinci bölümünde yine geriye gidilmekte Alan Turing'in zekâsına ve devletçe takdir edilen başarılarına dair bilgilendirilmeler yapılmaktadır. Daha sonra

²⁰ A.g.e., s.34.

²¹ A.g.e., s.38.

Knox'un açık bir şekilde Alan'ı uyarması ile istenilen sisteme ayak uyduran Knox'un Alan'ı da kendi yöntemiyle topluma karşı koruma çabası görülmektedir. Burada bilim adamlarının bulunduğu bu denli üst düzey bir yerde dahi eşcinselliğe bakışın ne denli keskin olduğu açığa çıkar, Pat ile bir ilişki yaşasaydı belki bu övünç vesilesi olabileceken, bir erkek asistanla yaşayabileceği olası bir ilişki kariyeri açısından büyük bir tehlikedir.

On birinci sahne artık tüm ipuçlarının birleştiği ve görünümün ortaya çıktığı sahnedir. Turing eşcinselliğinin ortaya çıktığını ve yasalarla karşı karşıya geldiğini annesine ve erkek kardeşine açıklar. Özellikle annesine bunu söylemek Alan için oldukça zordur; çünkü Sara, Alan'ın hiç kız arkadaşı olmayışı, Christopher'a bağlılığı gibi verilerle sanki seziyormuşcasına bu konuya girilmesini engellemeye çalışır. Alan'ın itirafının ardından toplumsal bakışın, Alan'ın tercihinden daha önemli olduğunu açıklayan soru ile Sara haberin basına yansıyor yansımadığını sorar. Fakat sonrasında Sara'nın o toplumsal baskıyı bir tarafa bırakarak, bu durum karşısında gelişen tepkileriyle oğlunu gerçekten seven ve bu haliyle kabullenen bir anne olabileceği görülür. Çünkü güçlü ve her şeyi kendisi yapabilen bir kişilik olan Alan çaresizdir ve Sara'ya ihtiyaç duymaktadır. İkisi de toplumun dayattığı kuralların olumsuzluklarını yaşama noktasında birleşmişlerdir. Alan toplum yüzünden cinsel kimliğini yaşayamamaktadır, Sara da toplumsal kurallar nedeniyle oğlunu kaybetmiştir.

On ikinci sahnede ifade verme ve kendi kendine konuşmalarıyla Alan'ın hem kendi içinde hem de dışarıdan bir güç tarafından sorgulama yaşadığını görülmektedir. Daha sonrasında mahkeme sonuçlanır ve on üçüncü sahne ile Alan'ın Pat'le konuşmasında tercih etmek zorunda bırakıldığı bir cezaya çarptırıldığı öğrenilir. Turing'e, erkeklere olan ilgisinin yok edilmesi için bunu isteyip istemediği sorulmadan östrojen verilmektedir. Bedenine yapılan müdahale ile Alan'ın göğüsleri büyümekte, kendi vücuduna yabancılaştırılmakta, toplum açısından doğru olduğu sanılan zararsız biri yaratılmaya çalışılmaktadır.

PAT: Dehşet verici bir şey bu. Karşı koyamadın mı?

TURING: Hayır. Uymak zorundayım. İlaç tedavisini kabul etmem koşuluyla beni gözetim altına koydular. (Kısa duraklama) Göğüslerim büyüyor.

PAT: Ah Alan.

TURING: İlaçları kestiğimde göğüslerimin yok olmayacağını kimse bilir gibi gözükmüyor. Bekleyip görmemiz gerek.

PAT: Tanrım ne dehşet verici.

TURING: Utanç etkeni ağırlıklı yer tutuyor. Merak edip duruyorum, sütyen takmak gerekecek mi diye²².

Fakat erkek kardeşi annesinin tam tersi bir tepki vererek toplumla özdeş bir yargılama yapar. Kardeşinin bu olumsuz tepkisinin ardından Alan mahkeme sonrasında işine döndüğünde çevresi tarafından da dışlanmıştı. Fakat Alan Turing tüm bu olumsuzluklara karşın hayata devam etmeye ve dilediği gibi yaşamaya çalışmaktadır. Yasal sorunların olmadığı, eşcinselliğe bir tehlike gözüyle bakılmadığı yerlere seyahat etmeye başlamış, şifre çözücü olarak çalıştığı dönemde biriktirdiği veriler ışığında “bilgisayar” a dair çalışmalar yapmıştır. Sahnenin sonlarına doğru ise Pat’ten, Knox’un eşcinsel olduğunu öğrenmesiyle büyük bir şok yaşamıştır. Bu açıdan Knox da oyundaki toplumsal riyakârlığın hem simgesi hem de kurbanı konumundadır. Alan’ın aksine ikiyüzlü değer yargılarına kolayca uyum sağlayabildiği için bunu saklayabilmiş hatta karşı cinsle de ilişki kurarak bunu kamufle edebilmiştir.

On dördüncü sahnede, John Smith’in ofisindeki konuşma ile artık egemen olan gücün Alan’dan iyileşmeye dair tüm ümidi kestiğini ve rahatsızlık verici bu durumdan ötürü yaptığı her şey konusunda bilgilendirme yapmasının istendiği öğrenilir. Turing yaptığı onca önemli şeyden ve yaşadığı onca aşağılanmadan sonra tamamen manevi bir yıkım yaşamaktadır.

On beşinci sahne ile Alan’ın daha özgürce yaşayabilmek için gittiği Yunanistan’ın Korfu adasında dilini bilmediği bir genç ile yaşadığı ilişki görülmektedir. Artık önemli olan sadece özgür ve mutlu olmaktır, bu nedenle dil olarak anlaşmaya çok da gerek yoktur. Hatta bilmemesi daha iyidir; çünkü Alan savaş ve şifreler ile ilgili ilk kez dilediği gibi konuşabilmektedir. Ona yüce bir varlık gibi davrandıktan sonra, en büyük acıları da yaşatan devletten tamamen sıyrılmış ve tüm sınırlamalarını ardında bırakmıştır. Dilediği gibi özgürce yaşamaktadır.

²² A.g.e.,ss. 48-49.

On altıncı sahne ile Alan'ın intihar ettiği anlaşılmaktadır. Sara bunu kabul etmez çünkü Alan ona göre intihar etmeyecek kadar güçlü bir kişiliktir. Bu ona göre değildir. Sara çaresizdir. On yedinci son sahne yaşadığı yüzyılın dâhisi, II. Dünya Savaşı'nın belirleyicilerinden birisi olan ve madalyalarla bu durumu onaylanmış Alan Turing Christopher'ın ölümüyle başlayan sorgulaması ve en sevdiği şey olan Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler masalı arasında duran birisidir artık. Akıl ve beden ile ilgili kendi çıkarımlarıyla ölümü tercih etmiş, masaldaki gibi mutlu bir sonla hayatını bitirerek özgürleşmeyi tercih etmiştir.

TURING: Evet, Pamuk Prenses'e zehirli bir elma veriyor.

KNOX: Sonu mutsuz bitiyor deme sakın.

TURING: Hayır, yakışıklı bir prensin kollarında uyanıyor. Epey dokunaklı aslında²³.

Görüldüğü üzere yaşamda olduğu gibi bu oyunda da karakteri belirleyen ana sebepler yaşadığı çevre ve toplumsal koşullar ile şekillenmektedir. Hugh Whitmore'un bu trajediyi biyografi olmaktan çıkarıp oyunlaştırarak parçası olduğumuz sisteme yabancılaşmamızı ve dışardan bakarak olayın seçilen kurban tarafından değerlendirilmesini sağladığı görülmektedir. İzleyiciyi sisteme yabancılaştırmakla birlikte önce sistemi sorgulamakta, daha sonra kurbanla yani Alan Turing'le empati kurulmasını sağlamaktadır.

Metinde yer almayan baba karakteri ile Alan'ın çocuk psikolojisi açısından bir rol model sıkıntısı yaşaması tüm hayatını etkileyecek bir travmaya sebep olmuştur. Buna yatılı okuması, aileden uzaklığı, yalnızlığı, kız yurdunun ayrı oluşu çevresinde sürekli erkeklerin olması ve kendini en çok Christopher'ın anladığını düşünmesi de eklenince Christopher'a karşı ilgisi ve hayranlığı duygusal boyuta geçmiş ve cinsel açıdan da ilgi duymasına sebep olmuştur. Turing'in cinsel tercihini, bu psikolojik ve sosyolojik ortam hazırlamıştır.

Oyunda Alan haricinde de sistemin kurbanı olan bunu önemsemeyen ya da sistem içinde kamufle olarak bunu yenmeye çalışan kurbanlar vardır. Bunlardan ilki Alan'ın annesi Sara, diğeri ise Knox'dur. Sara bu sistemin sessiz bireyi olma rolünü Alan'ın

²³ A.g.e., s. 16.

eşcinsel olduğunu öğrendiği anda ona yardım etmeye çalışarak kırmayı denediğini görüyoruz. Bunun nedeni ise sistemin kuralları dayatmaları olmadan, Alan'ın ihtiyacı olduğunu anladığı andan itibaren annelik içgüdüleri ve insani özellikleri ile Alan'a bakıyor olmasıdır. Knox ise sistemin aykırı gördüğü yani “ötekiler” den biridir fakat öteki olmaya gücü yoktur ve bu nedenle çatıştığı sistemin bir parçası gibi hareket etmekten vazgeçemez.

Yazar, Alan Turing'in devlete hizmeti sırasında değil de, devletin kendisi ile çıkar ilişkisi son bulduğu anda, sadece kendisini ilgilendirecek tercihinin müdahale etmesiyle sistemin cinsel politika konusundaki ikiyüzlülüğünü vurgulamayı amaçlamaktadır. Çünkü sistem kendisinin kutsadığı mahremiyete saldırmaktadır ve kurbanı kayıtsızca cezalandırmakta, bedenini ve ruhunu, saygınlığı ve onurunu kullanarak doğruya yöneltmeye çalışmaktadır. Sistemin asıl görevi olan bireyi var edip haklarını korumak yerine bireyi yok ederek varlığını devam ettirme tercihidir. Turing'in “ilaçları almak zorundayım” cümlesinden de anlaşılacağı gibi kötünün iyisine mahkûm edilme ve bir zorlama söz konusudur. Bu sistemin çarklarında bir sorun olduğunun açık kanıtıdır.

Oyun toplumun homofobi korkusu özelinde baskıları ile bireyi nasıl başkalaştırdığı ve toplumsal baskı ve yaptırımlar ile bireyi nasıl bir psikolojik yıkıma sürüklediğini göstermektedir. Alan Turing bu psikolojik yıkım sonucu intihar etmiştir. Sistem istediğini elde etmiş, farklı olanı, ister hapse atarak ister cinsel kimliğini değiştirerek isterse de ölüme terk ederek yok etmiştir. Dünya için büyük değere sahip bir kişiliğin bir hiç uğruna yok olmasına sebep olarak aslında kendisine ihanet etmiştir.

KAYNAKÇA

Hugh Whitemore, Sonsuz Döngü, Çev: Ahmet Levendoğlu, 2002

Afşar TİMUÇİN, Gerçekçi Düşünce Gerçekçi Sanat, İnsalcıl Yayınları, İstanbul, 1992

R.W. CONNEL, Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Çev: Cem Soydemir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998

Wilheim REICH, Geleceğin Çocukları, Çev: Bertan Onaran, Payel Yayınları, İstanbul, 1996

Vanessa BAIRD, Cinsel Çeşitlilik, Çev: Hayrullah Doğan, Metis Yayınları, İstanbul, 2004

MurathanMUNGAN, Tuğla, Metis Yayınları, İstanbul, 2012.

Sibel ARSLAN YEŞİLAY, Hayatın Aritmetiği: Sonsuz Döngü, Tiyatro, Tiyatro, “Tiyatro” Aylık Tiyatro Dergisi, sayı:124, Kasım 2002.

Prof. Dr. Tosun TERZİOĞLU, “Matematikçi Gözüyle Matematikçiler ve Dahi Matematikçi Alan Turing”, “Tiyatro” Aylık Tiyatro Dergisi, sayı:124, Kasım 2002.

Şehnaz PAK, Dâhi Olmanın da Bedeli Var, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=34397>, 10.04.2002.

Ahmet LEVENDOĞLU, Şifreyi Kırma'nın Sonsuz Döngü'sü, http://www.tiyatrostudyosu.com/oyunlar/sonsuz/sonsuz_sy.htm, 2002.

<http://bou-bou.sosyomat.com/etiket/alan-mathison-turing>, 2006.

<http://www.fazlamesai.net/index.php?a=article&sid=5338>, 11.09.2009.

http://en.wikipedia.org/wiki/Hugh_Whitemore, 2009.

PELİN ELCİK YORGANCIOĞLU

ARAŞTIRMA GÖREVLİSİ
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİ SAHNE SANATLARI
BÖLÜMÜ OYUNCULUK ANASANAT DALI
TEL: 05553086947
email: pelinelcik@hotmail.com